ऐहिकामुष्मिकफलभोगवैराग्यानंतरमनन्यहेतोर्भक्तेर्जिज्ञासाकर्तव्येत्यर्थः १ ईश्वरेऽपरानुरक्तिः सापरानक्तिरित्यर्थः २ तस्याः कथंपरत्वमितिचेदीश्वरस्यैवब्रह्मसंस्थोमृतत्वमेतीतिश्रुत्याऽमृतत्वोपदेशादित्यर्थः ३ श्रुतौब्रह्मसंस्थाग्रहेनज्ञानमेवनक्तिरितिचेन्न हेतुरविज्ञानस्यमत्वेनतत्संस्थात्वव्यवहारप्रसंगात्लोकेचतदभावादित्यर्थः ४. नस्तुत्सादन

अथातोभक्तिजिज्ञासा १ सापरानुरक्तिरीश्वरे २ तत्संस्थस्यामृतत्वोपदेशात् ३ ज्ञानमितिचेन्नद्वियतोविज्ञानस्यतदसंस्थितेः ४ तयोपक्षयाच्च ५ हेयप्रतिपक्षभावाद्रसग्राह्यवद्रागः ६ भक्तिर्याद्भत्यनपेक्षणाज्ञानवत् ७

मात्रेणज्ञानस्यचरितार्थत्वान्नमुत्पत्त्यादकत्वमित्यर्थः ५ हेयोविरुद्धत्वाद्रसग्राह्येनस्तोपतिपाद्यत्वाद्वरागएवभक्तिर्नज्ञानमित्यर्थः ६ भक्तिः क्रियात्मिकानवतिप्रयत्नमनपेक्षोत्पद्यमानत्वाद्यथाज्ञानं प्रयत्नमनपेक्षकंभक्तिर्यात्मकंतथाभक्तिरित्यर्थः ७

तस्याः क्रियात्मत्वाभावादेवाङ्गविधुत्वेस्यादित्यर्थः ८ ब्रह्मनोजन्मनामंतेज्ञानवान्मांप्रपद्यत इत्यत्रज्ञानवतएवप्रतियतिग्रहिताभक्तेरनिधानान्नज्ञानंभक्तिः यथाकामेस्तेस्तैर्हृतज्ञानाप्रपद्यंतेन्यदेवता इत्यत्रज्ञानविधुराणामितरदेवताप्रतियतिर्यथाभक्तिरूपैवोक्तेतथेत्यर्थः ९. इतिप्रथमेऽध्यायेप्रथमाह्निकम्

अतएवफलानेत्यम् ८ तदृतःप्रतिपत्तिग्रन्थेभक्तिज्ञानामेतरप्रतिपत्तिवत् ९ सामुख्येनापेक्षितत्वात् १० प्रकरणाच्च ११

ओवेब्रह्मातन्सुखमित्युपक्रम्यपठ्यते आत्मैवेदंसर्वमितिसवाएषएवयज्ञपत्नेवंमन्वानएवंविजानन्नात्मरतिरात्मक्रीड आत्ममिथुन आत्मानंदः स्वराड्भवतिइतिश्रुतावात्मरतिरूपायाःपराभक्तेः यज्ञपत्नितिदर्शनेस्यांगत्वेनप्रतिपादनादितरत्रस्थितस्यांगत्वमेवोचितमित्यर्थः १ २

अथस्वाराज्यलक्षणफलसंबंधाद्दर्शनमेवेत्यकरणमितिचेन्न सस्वराड्भवतीत्यचेतनस्यहेनासन्निहृष्टात्म
रतिः अतएवोपस्थायनोवित्येननद्रष्टुः प्रतिपादनंव्यवधानादित्यर्थः ३ लोकेहिसौदर्यादिज्ञानमेवतदु-
त्पादोपीतिहेत्वन्तरमदृष्ट्वादपिज्ञानंनक्लृप्तेगमित्यवमीयतइत्यर्थः ४ ज्ञानस्यानः करणत्वोधकत्वेनोपकर
कत्वादेववश्यवीनाञ्चेतः करणस्यस्वतः सुखत्वेज्ञानंविना

दर्शनफलमितिचेन्नतेनव्यवधानात् ३ दृष्ट्वाच्च ४ अतएवतदभावाद्वश्यवीनाम् ॥५॥
नक्लृप्तोजानातीतिचेन्नान्निहृस्यासाहाय्यात् ६ प्राणुक्तेश्च ॥७॥

प्यनुरागमात्रेणैवसिद्धिरित्यर्थः ५ अनिज्ञातंहिसर्वज्ञातस्यज्ञानमुच्यतेतथाचनतत्प्रयोजकमिसर्वज्ञानंतत्क
लंरूपनक्लृप्तिप्रवर्तकंहिक्लृप्तीच्छायावद्भक्तेर्नदार्ढ्यंनावद्भक्तेपेवान्निहृतेसहायत्वेनापेक्षणादित्यर्थः ६ नत्स्वाभा
विकज्ञानस्यतः प्राग्ब्रह्मसहायकल्पनंहृस्यनिधायब्रह्मभूतः पसन्नात्मानंशोचतीत्युक्तम् तथाचपूर्व
ज्ञानमेवब्रह्मणः सुखज्ञानरूपंपश्चन्निज्ञानंसिद्धमित्यर्थः ७

ज्ञानस्यांगत्वनिर्णयेनज्ञाननक्लृप्त्योरत्रविकल्पप्रयोनिराकृतइत्यर्थः ८ यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ
इतिश्रुतिर्विद्युयतेतत्रदेवेनक्लृप्तीश्वरेतरस्मिन्नंतर्यामुनक्लृप्तिसाहवर्यादित्यर्थः ९ ऊर्ध्वरेतसोरूर्ध्वपुण्ड्रवत्कर्मे
तत् १० योगःपुनर्ज्ञानार्थेनक्लृप्तइत्यंचत्रव

एतेनविकल्पोपिप्रयुक्तः ८ देवनक्लृप्तेरितरस्मिन्साहवर्यात् ९ साहवर्याऽऊर्ध्वरेतोवद्भवेत्
१० योगस्तुनयार्थमपेक्षणात्त्वयाजवत् ११ गौणत्वात्समाधिसिद्धिः १२

तिसमाहिमनस्कतायाऽनाप्तामपेक्षणात् नवनक्लृप्तोयोगः कथंनक्लृप्तंगज्ञानमनवेदित्वात्तमु वाजपेययोग
स्पयाजस्यतदंगदीक्षणीयाद्यंगत्वमापिदृष्ट्वातद्वत्तेपीत्यर्थः १२ ईश्वरप्रणिधानादेतियत्तेजलिस्मरणे
प्रणिधानंगौणनक्लृप्तिरेवनप्रधानंतयासमाधिरितिनविरोधइत्यर्थः १२

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

अविद्यास्मितारागद्वेषाभिनिवेशाः पंचक्लेशाइतियोगसूत्रेरागस्यापिक्लेशत्वेनाभिधानात् रागलक्षणान्नक्लि
रयिमुक्तलक्षणाहेयेतिचेन्नयरमेश्वरविषयकरागस्यैवमास्पदत्वान्नसांसारिकरागस्यैवक्लेशत्वेनाभिधानात्तथासं
गमात्तस्यनहेयत्वंकिंत्वसत्संगस्यैवतद्धेतुत्वात्तदित्यर्थः नवासात्विकत्वकीर्तनादित्यर्थः २३ नजननेमुख्यमेव तप
स्विभ्योधिकोयोगी।

हेयारागवत्त्वादितिचेन्नात्मास्पदत्वान्मंगवत्॥२४॥तदेवकर्मिज्ञानियोगिभ्याधिक्यंशास्त्रात्
॥२५॥प्रश्ननिरूपणाभ्यामाधिक्यसिद्धेः॥२५॥

ज्ञानिभ्योपिमनोधिकः कर्मिभ्योधिकोयोगीतस्माद्योगीभवार्जुन योगिनामपिसर्वेषांमद्गतेनांतरात्मना
श्रद्धावान्भजतेयोमांसमेयुक्ततमोमतइत्यत्रनमादिभ्यो आधिक्यप्रतिपादनादित्यर्थः २४ एवंसतनयुक्तायेन
क्षाक्षोपर्युपासते ये चाप्यक्षरमव्यक्तंतेषांकेयोगवित्तमाइतिप्रश्नः सर्वागमविदंवेदित्यादिनिरूपणंताभ्यां
नक्तेः प्राध्यान्यसिद्धेरित्यर्थः २५

उक्तातिरेकेश्रद्धानक्रियैकमंगत्वादीश्वरनक्तेश्चनदुक्तातिरेकादित्यर्थः २६ श्रद्धावान्भजतेयोमांसमे
युक्ततमोमतइत्यत्रनक्तेश्रद्धारूपायांश्रद्धायाश्चांगत्वनवस्थास्यादित्यर्थः २७ वल्लकीवदनन्यार्थत्वा
च्चक्रिकोऽपीत्यर्थः २८ इतिप्रथमोध्यायः अथाद्वीदीनवतीत्यत्रविहितस्यावश्यात्स्यात्यावद्देहभ्य
मनुष्ठानंतथाचब्रह्मप्रमितिहेत्वनांश्रवणं

नेवश्रद्धात्रसाधारण्यात् २९ तस्यांगत्वंचानवस्थानात् ३० वल्लकीवदनन्यार्थत्वाच्च
क्रीतस्यानुज्ञानायसामान्यात् ३१ इतिप्रथमोध्याय बुधिहेतुश्रुतिराविष्णुरेव
द्यानवत् १ रुद्रगानंच २ नामस्वर्गपदोक्तरूपः परत्वात् ३ आत्मेक्यपदोबादरा
यणः ४

दीनामविविनक्षितंमनुष्ठानमित्यर्थः १ अंगागांपूर्वसुगमनादीनामप्यनुष्ठानंयुक्तमित्यर्थः २
तापरमेश्वरैश्वर्यविषयिणीबुद्धिर्निःश्रेयसफलांकात्रपत्राचार्योमन्यतेजीवात्मनां परविषयत्वादित्य
र्थः ३ बादरायणाचार्यःश्रुद्धात्मबुद्धिमेवनिःश्रेयसफलांमनुतइत्यर्थः ४

ज्ञांडित्याचार्यस्यनयविषयिणीबुद्धिर्निः श्रेयसफलांमन्यतेसर्वस्यचिदंब्रह्मेतिग्राह्याऽनयस्वरूपत्वेनश्रुत्य
ऐनवैकतरबाधस्याशक्यत्ववक्तव्योयमर्थः सिद्धत्वाच्चेत्यर्थः ५ जगत्कर्तृत्वाकर्तृत्वयोरेकत्रविरोधाऽन
यरूपत्वमसिद्धमितिचेन्नासौवेदवदप्रतिघत्वनिज्ञानवदेकविज्ञेऽपरवेज्ञिष्ठानावादित्यर्थः ६

उनयपदांज्ञांडित्यग्राह्योपपत्तिस्यामु५वेषम्यादसिद्धमितिचेन्नप्रत्यक्षनिज्ञानवदवेज्ञि
ष्ठात्व६नचकिंतःपरस्मादनंतरंविशेषात् ७ ऐश्वर्यंतथेतिचेन्नस्वाभाव्यात् ८

नवैवंसतिजीवोपाधिकेज्ञादिमत्वमपीश्वरेघसज्ञेनेतिन्यायेन उक्तानेदबुध्यनंतरंकेज्ञासंबुद्धिस्वरूप
विज्ञेषनिर्णयादित्यर्थः ७ नवैवंकेज्ञादिवदैश्वर्यमपिबाधितंस्यादितिचेन्नाऽस्येश्वरेस्वाभाविकत्वा
दित्यर्थः ८

परमेश्वरस्यैश्वर्येनक्वापिश्रुतौप्रतिषिद्धमस्तियेनबाधितंस्यात् जीवानांकेज्ञादिमत्वंचनस्वाभाविकंपरं
ज्योतिरूपंसंपद्यस्वेनरूपेणाभिनिष्पद्यतइत्यादिश्रुतिभिः केज्ञादिप्रतिषेधसत्वादित्यर्थः ९ मुक्तौसर्व
बुधिनांविलयेकिंकृतमैश्वर्यंपरस्वभावः स्यादितिचेन्नैवंभवति

अप्रतिषिद्धंपरमैश्वर्यंतत्रावाच्यंनवमितरयाम्१०सर्वोमृतंनवमितिचेन्नवेबुध्यानेस्यात्११
प्रकृत्यंतरात्मादेवैकार्यैचित्सत्वेनानुवर्त्तनात्१२तत्स्वनिष्ठाग्रहपीडवत्१३॥

जीवोपाधिबुद्धिनामानंत्यात्तदज्ञाकार्यणवनास्तीतिसिद्धंस्वाभाविकमैश्वर्यंपरस्येत्यर्थः १० ननूपादानकर्तृ
त्वलक्षणमैश्वर्यंयदिपरस्यस्वभावस्तदाविकार्यंत्वापत्तिरितिचेन्नप्रकृतिमंतरालिकृत्योपादानत्वान्नप
रस्यविकार्यत्वंस्फुरणतयाप्रकृत्यनुगतत्वेनकर्तृत्वंवेत्यर्थः ११ ननुजगन्नायोपादानंचेतन्यप्रतिषेधस्यादि
तिमिन्मर्वप्रतिषिद्धमितिश्रुतिविरोधइतिचेन्नग्रहपीडवस्थितस्यापिग्रहस्यत्वच्छ्रुतोतद्व्यपदेशोपपत्तेरित्य
र्थः १३

ब्रह्मप्रकृतिश्चोभयमपिकारणंपरस्परंचेतनाचेतनात्मकंस्वशरीरतयास्वशरीरितयाविषयीकृत्यचोपेक्षीतत्वान्नैकतरंचेत्यर्थः १७ वैष्णवप्रकृतिश्चिद्ब्रह्मतयोर्नार्थांतरंहृतीयमस्तीत्यर्थः अथप्रकृतिपुरुषयोरसंबंधस्सर्वकार्येतीयप्रसंगसंबंधेहृतीयापत्तिरतआह १८ तौप्रकृतिपुरुषौमिथःपरस्परंप्रकृतिसंबंधरूपोनत्वागंतुकः कश्चानयोस्तृतीयः सं

मिथोपेक्षणाऽनयम् १७ चेत्यविनोहृतीयम् १८ युक्तौवसंपरायात्तु १९ शक्तित्वाद्धृतंचेद्यम् २० तत्पश्चिच्छिश्वगम्यालोकवच्चिंगेभ्यः २१ समानधीर्तिविरहेतरविकिल्पामदिभाख्यातितद्वर्थंघाणस्थापनतरीयतासर्वतन्त्रावघातिक्लृप्तौदीनिस्मरणेमोवाऽक्लृप्त्यात् २२

बंधोनामादित्वाऽक्लृप्तिंउक्तंचेद्यविद्यामादीउभावपीत्यनाद्यित्वप्रतिपादनात्संबंधोप्यनादिःस्यादितिचेन्नजडजीवविकल्पेनतयोरनन्यत्वादित्यर्थः १९ वैंद्यंप्रधानेनमीयान्नवत्तिसंनित्वादित्यर्थः २० तस्माःनक्तेःपरिशुद्धिर्दृढतरसंस्कारेलक्षणाचिंगेभ्योनिर्णेतुंशक्याभवतियथालोकेनुरागतारतम्यंतत्कथादाधर्म्यतऊर्ध्वंरनुमीयतेतदित्यर्थः २१ महर्षिस्मृतिसिद्धानिसमानादीन्यपिलिंगानिबाऽक्लृप्तेनदर्पेनरत्वर्थः २२

ईषादयस्क्लृप्तेवम् २३ तथाक्यशेषात्स्वर्नीवेद्यधियसा २४ जन्मकर्मविदश्चाजन्मत्राद्यात् २५ मुख्यंहितस्यकारणम् २६ द्यालित्वान्नविभूतिषु २७ द्यूतराजसेवयोःप्रतिषेधाच्च २८ वासुदेवपीतिचेन्नाकारमात्रत्वात् २९ पत्यनिज्ञानाच्च ३० हृषिपुरुषेशवत्तत् ३१ एवंसिद्धेश्च ३२ इतिद्वितीयाध्यायेप्रथमाह्निकम् नारायणंवनराश्रियइतिराज्ञोपिविभूतित्वात्तद्विषयान्नक्तिरधिमुक्तिफलास्यादितिचेन्नराज्ञःप्राणादिजीवोपाधियुक्तत्वेनतद्विषयरतेर्मुक्तिफलकत्वान्नावादित्यर्थः २६ धर्मशास्त्रेषुद्यूतराजसेवयोःप्रतिषेधःस्मर्यतेपरमेश्वरेउतन्नस्यादित्यर्थः २८ ननुवासुदेवस्यापिविभूतित्वाविशेषातद्विषयाभक्तिर्मुक्तिफलानस्यादितिचेन्न परब्रह्मणएवजीवोपाधिवेधुर्येणनराकारत्वादित्यर्थः २९ यःसदेवोमयादृष्टःपुराघ्यायतेहाणः सएवपुरुषाग्रसंबंधीतेजनार्दनइतिप्रत्यभिज्ञानस्यदृढिष्ठिरंप्रतिमार्कंडेयकथनाद्वासुदेवस्यभगवत्वेनानुपपत्तिरित्यर्थः ३० हृषीनामधेवासुदेवस्यप्रकृत्वनिबंधनेविभूतिमुक्त्यानमित्यर्थः ३१ वासुदेवस्यभगवत्वोक्तिश्चकारणत्वसिद्धेश्चवराहादिष्वनक्तिरधिमुक्तिफलत्वेत्यर्थः ३२ इतिद्वितीयाध्यायेप्रथमाह्निकम् मा

तत्र
स्व
स्तिविका

५

येन नंतिउ नत्थेत्यादौ पक्षधानी भूतज्ञानक्रियांगद्वतीयांतयदपतिपाद्यापरज्ञानक्रियेत्तीयतेसापरज्ञानक्रियेहेतुत्वा
क्षीणज्ञानक्रिरित्यर्थः १ स्थानेदृषीकेशतवपकीर्त्याजगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यतेचेत्यत्रानुरागार्थकत्वमित्यर्थः २
नजंत्यनन्यमनसोज्ञात्वा

नक्त्वाज्ञानक्रियोपसंहारज्ञोणपरायेतरुक्तवान्।१ रागार्थपकीर्त्तिसाहचर्यात्तेतरेषाम्।२।
अंतरालेउ त्रोषास्मुरुपास्यादोचकोऽत्वात्।३

नूतादिमव्ययम् येनजतिउमानक्त्वामधितेतेषुवाप्यहमित्येतयोरंतरालेयोगोणज्ञानक्रियोगीस्याएवकेवलं
नागानिकिंउमनोवृद्धेत्युपासीनेत्युपासनादिग्रहितात्पधिक्रतः ब्रह्मांकाउस्पसर्वस्यापिज्ञानक्रियात्मकधनपतिया
दकत्वादित्यर्थः २

पुण्यज्ञानक्रियोतः करणस्यपावित्र्यं नवतिपवित्रमिदमुत्तममित्युपकम्यानिधानादित्यर्थः ४ तास्वेवकीर्तनादि
षुप्रकर्षणादिसिद्धंगनागेषुयोमेनक्त्वाघयन्नतिनिनमस्येनत्यमानक्त्वेत्यादिपुनर्नक्रियासंयोगकथनंहृनक्रि
यातदनुष्ठनेफलाधिक्यार्थमित्येकेआचार्यमन्यंतइत्यर्थः ५ जैमिनिराचार्यस्मानक्त्वादानस्यसमानाधिक
रण्यसंनवान्नामनामीनावेना

नान्यःपावित्र्यमुपक्रमात्।४ तास्वप्रधानयोगात्पुनराधिक्यमेकेषां नाम्नेतिजैमिनिःसंनवात्
।६। अपयोगानांयथाकालसंनवोऽहादिवत्।७ ईश्वरस्तुशिरकोयिवत्वी।८ अबंधोर्पण
स्यमुख्यम्।९।

त्वयंमनुतेनफलानार्थमित्यर्थः ६ सर्वयोगानुद्दिष्टंथपुष्पाद्यतिरिक्तानांकीर्तनादौ नोयथाकालंयथासं
नवमनुष्ठनंयथाष्टसाधनत्वेनंबाह्यादरणंकदाचिदेकदाकदाचिन्क्रियमाणस्यनदृष्टियर्थः ७ अनुष्ठीय
मानेषुकीर्तनादिषुश्रोवक्तवान्नवतिसएकोविपरमेश्वरस्तुशिरंजनयित्वाधागत्वनक्त्वेयंनवतीत्यर्थः८
नगवत्पर्पितस्तुनात्मनकर्मणांस्वफलाजननत्वेनबंधानावएवकारमित्यर्थः ९

ज्ञानेध्येयमकर्दृष्टार्थेनानाविषयत्वेचिन्नविक्षेपसंनवात्तस्मान्मोक्षकार्यार्थमेवतन्नियमनमित्यर्थः १७ यांति देवव्रतादेवान्पितॄन्यांतिमद्याजिनोपिमामित्यत्रयज्ञिःप्रजार्थकएवनाग्निष्टोमाद्यर्थकस्तेषांकाम्यफलप्रापकत्वेनवरितार्थत्वान्नेश्वरप्रापकत्वमित्यर्थः १८ पादोदकंनागवतंश्रुतिनातिसंग्रहइत्यत्रपाद्यमेवयादोदकंनतुपादशब्दंशुक्रंजलंतथासतिशालिग्रामाद्युत्पन्नजलंवाग्रे

ज्ञाननियमस्तुदृष्टः सोकार्यात्१७ तद्यज्ञिप्रजायामितरेषांत्रनेवम् १८ पादोदकंत्रपाद्यकममाग्रे।१९ स्वयमयितव्राह्यमविशेषात्२० निमित्तगुणव्यवेक्षणादपरार्धेष्वव्यवस्था।२१ पंत्रादेर्दानमन्यथाहिवैशिष्ट्यम्२२।

रित्यर्थः १८ प्रजायांनागवतेदत्तनैवेद्यादिकंस्वेनापिग्राह्यमितरवैष्णववत्स्वस्यापिवैष्णवोत्वाविशेषादित्यर्थः १९ चित्रात्संग्रव्यकेशपरार्धेषुनिमित्तगुणदोषौविचार्यवर्जनावर्जननियमव्यवस्थाकर्तव्येत्यर्थः २० यत्रंपुष्पं फलंतोयमित्यत्रयत्राद्युपलक्षितंसर्वदानमेवनागवद्दृष्ट्यपकंनक्रंगमन्यथाविशिष्टस्यैवपत्रादिवस्तुष्यस्य दानस्यादृष्टार्थः २१

तान्नक्रयः क्रियासंश्रेयसः परमक्रिरेत्वादितरधर्मजन्यत्वाच्चेत्यर्थः १६ वत्तर्विधानजंतेमांजनाःसुकृ तिनोर्जुन आर्तोजिज्ञासुरर्थार्थिज्ञानीवनरसर्वेनित्यत्रगौणत्रयाणांमुख्येनसाहचर्यंगौणंचस्तुत्यर्थः १७ स्मरणकीर्तनादिनांपरमक्रांगतयातदंगत्वमनारभ्यफलांतरश्रवणतद्धिर्नावेनोत्कर्षोपयश्रारंज सूत्रांतरंगतांप्यवेष्टिरनारभ्याधीतफलांतरश्रवणत्रधानान्ततन्नष्यतेयथावाशुहस्तिःसवक्रविस्त्रधा

कृत्नतन्नन्यत्वात्परेत्रभावाच्चक्रियासुश्रेयसः१८ गौणत्रैविध्यमितरेणस्तुत्यर्थत्वात्सा हचर्यम्।१९। बहिरंतस्थमुन्नयमवेष्टिमवत्२० प्रमादशत्वात्सत्वात्सांविशेषात्२१। स्मृतिकीर्त्योःकथादेश्चार्तोपाश्रितानावात्२२।

नमविधानजंतेयांगंतद्वदित्यर्थः १९ प्रमादात्कुर्वतांकर्मक्वचिद्वैगुण्येनाध्वरेशस्य स्मरणादेवतद्विधेः संपूर्णस्यादि तिश्रुतिरित्यनेनसर्वकर्मणांनेमित्तिकांगत्वेनापिग्रहणेःस्वभावांगत्वंस्वर्गादिफलाप्राधान्येचनविरुद्धमिति २०इदानिमार्तजनोविशेषश्चिंत्यते स्मरणकीर्तनकथानमस्कारादीनामार्तजनोनिवेशस्तत्रापक्षतन रकार्तिमतोत्तस्यापक्षयहेतुत्वेनकथनादित्यर्थः २२

नलुप्तनामकीर्तनंतस्याविलापनमनुनमम् मैत्रेयारिष्टपापानांधाङ्नामिवपापकर्कृत्यादौसर्वपापनिवृत्ते
कृपायश्चित्तत्वेनकीर्त्तनमुक्तम् तस्मैवसूकरत्वाच्चूयः क्लेशसाध्यानोक्तं बृवाज्ञायणादीनामननुज्ञानल
क्षणमपामाण्यमापद्येतेतिवेतेषामामरणमुपसंहारस्मरणेनकेवाधिकाद्यथातस्मादहर्निशंविष्णुसंस्मरस्तु
रुषोमुनेनआतिनरकंक्लेशम्: सङ्कीर्णाखिलकल्मषइत्यनेनमरणमधिकृत्यमहत्त्वंसंतत्योपसंहारमित्य

स्यसामनयुक्तिरितिवदापाणयानमुपसंहरन्महत्त्वं॥२४॥लघ्वपिनत्वधिकारेमहत्त्वेप
क्रमपरमर्वहानात्॥२५॥तस्थानत्वादनन्यधर्मःस्वैवावतीनत्॥२६॥

र्थः २४.लघ्वपिसङ्कल्पस्मरणकीर्त्तनादिमहतामपिपापानांनाशकंनचतियतोऽनधिकारेसर्वधर्मान्परित्यज्य
मामेकंसरणंव्रज अहंत्वासर्वपापेभ्योमोक्षयिष्यामिमाशुचइत्यनेनपापश्चित्तांतरहानगाणादित्यर्थः २५ पा
यश्चित्तंचतस्यैदंहरिसंस्मरणंपरमित्यादौपापश्चित्तस्थानेविहितत्वान्नहरिस्मरणस्यपापश्चित्तेनधर्मत्वंअतो स्व
लेवालियुपोनचतियत्रपरमर्थेयोजनेयूपकार्येस्वलेवालिविधिरितिनद्यूपधामोष्टास्रकरणादिघसंगात्लोहदक्ता
स्वलोमादित्वायनानांप्रायश्चित्तधर्माणामपाप्तिरितिर्थः २६

निंद्यश्वंडालयोनिस्तत्पर्यंतंनक्रावधिक्रियतेषामुपदेशापारंपर्येणज्ञानमपिश्रुतिमूलमेवनचतियथासा
मान्याहिंसादिधर्मज्ञानंतद्वदित्यर्थं २४ यतसर्वाधिकारंतःस्वल्पुणषामत्रपरनक्तिर्विपक्षनावंनगंतानं
षांश्वेतद्वीपेनगवत्प्राप्तिसाधनानुष्ठानंसमर्थते यथानारायणीयेक्षीरोदश्वेतरतः श्वेतद्वीपो
महाप्रभः तत्रनारायणपरमानवाश्चंद्रवर्चसः एकांतनावोपगताःस्तेनक्ताःसुसंयतात्मानइत्यादयक्तम्प्र
तेषा

अनन्यान्यधिक्रीयतेपारंपर्यात्सामान्यक्त्र॥२४॥अतोविपक्तनावानामपितद्वीपे॥२५॥
क्रमेकगत्युपपत्तेस्क॥२६॥

परनक्तिसाधनानुष्ठानंश्रुतम् सहितास्वान्यथावंतस्तत्तन्मानवाद्युक्ताः क्रतोज्ञलिपुटाक्रष्टानमइत्येववादिनः
ततोन्निवदतांतेषामश्रोषेविपुलधनिं बलिःकिलोपदिश्यतेतस्मैदेवस्यतेनरइत्यादितस्मात्सर्वत्रतदधिकार
इत्यर्थः २५ यथानारायणीयेश्रूयतेयेनिनिक्रुषालोकेपुण्यपापविवर्जिताइत्युपक्रम्यादित्यमंडलद्वारा
प्रद्युम्नसंकर्षणवासुदेक्रमेणगतिमभिधायोक्तंसमाहितमनस्कास्तुनियतःसंयतेंद्रियः एकांतनावोपगता
वासुदेवेविशंतितेइतिक्रमगत्यभिधानेतत्पश्चादुक्तम येऽदग्धबीजालोकेपुण्यपापवर्जिताः तेषांत्वयानिनि
र्दिष्टापारंपर्यक्रमादपि तत्रार्चीरेवतेगत्योगच्छंतिपरमंपदम् नूनमेकांतधर्मोयंश्रेष्ठोनारायणंप्रतिअगत्वा
गतयस्तिस्रोयज्ञंत्यक्त्वायंहरिमित्येकगत्यभिधानेनपक्तनक्तिविषयत्वेनोपपद्यतेन्यायाविरोधान्नास्मादपंक्तयि
षयस्मृतीकरणइत्यर्थः २६

आब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन मामुपेत्य तु कौंतेय पुनर्जन्म न विद्यते इति वाक्यशेषेऽनावृत्तिलोकस्थानां पुनरावृत्तिनिमित्तविपक्षनाशानामेवात्रोक्तत्वान्निमित्तविपक्षनाशानामित्यवगम्यतेऽत्यर्थः २७ महापातकिनां त्वार्जनस्यैव वाधिकारोनपरब्रह्मविदित्यर्थः २८ मायया तन्निवृत्तेरेकांतनाशोनान्यः कृतः गीतार्थनिश्चयेन त्र यथानारायणीयेसहोपनिषदोवेदांतेविद्यासम्पगास्थिताः यजंतिविधिमास्थाय यथावर्णाश्रमधर्मी णः

ऊर्ध्वगतिवाक्यशेषात् २७ महापातकिनोत्वार्जुनस्यैव २८ सैकांतनाशोगीतार्थनिश्चयानात् २९ परंब्रह्मत्वेनैवसर्वेषांतत्राह्याह २९ इतिद्वितीय ननुनीयेनाद्वितीयमिदंब्रह्मत्वमतत्स्थ रूपत्वात् ॥१॥

नतोविशिष्टंजानामिगतिमेकांतिनांनृणाम् केनेषधर्मकथितोदेवेनब्रह्मणासुरेतिप्रश्नेप्रत्युत्तरम् समुपोद्घनीकेब्रह्मरूपांडवसेनयोः अर्जुनेविमनस्केवैगीतानुगवतास्वयमितितस्मादेकांततापरब्रह्मप्रि तिस्पर्धः २८ परब्रह्मत्वेनैवसर्वेषांमुक्तावुपयोगमत्राहिमहत्वंब्रह्मवानेवाह्यायइमंपरमंगुह्य मद्भक्तेष्वनिधास्यति ब्रह्मैवमयिपरंकृत्वामामेवैष्यस्यसंशयइत्यर्थः २९ इतिद्वितीयेद्वितीयाह्निकम् द्वितीयोध्यायः ननुनीयेनरूपेणात्मकमिदंपरिदृश्यमानंविश्वंकृतमर्वस्विदंवस्तेतिसर्वस्यतदात्म त्वश्रवणादित्यर्थः १

तस्यब्रह्मणएश्वर्यशक्तिर्मायेतिगीयते देवीह्येषागुणमयीममयाहरत्यया दुरत्ययादोकृतः जड समानत्वादित्य र्थः २ आपकत्वाच्यतत्वोत्पत्तिरित्यर्थः ३ सारमात्मावबुधिनत्वात्सर्गोस्यतिमन्येनतत्र बुद्धिर्नधाणिबुद्धिर संनवात् किंवाश्वरबुधिरेवेत्यनिशतापीश्वरांगीकर्तव्यएवेत्यर्थः ४ यथापिताघुचानुत्याद्याज्ञातोहिसस्थी कारपरिहारोज्ञापयतितथेश्वरोपीत्यर्थः ५ अथवाब्रह्मसमानहितःपरमेश्वरःहिंसामिश्रयागो

तत्रशक्तिर्मायाजडसामान्यात् १ आपकत्वाच्चापानाम् २ नाणिबुद्धिर्सोसंनवात् ४ निमी योश्चावश्रुतीश्चनिर्मिमीतेपिहवत् ५ मिश्रोयदेशनेतिवेन्नस्वस्यत्वात् ६ फलमस्माद्ध दराभणेदृष्टत्वात् ७ शुक्रमादण्मदृश्यम् ८ इतिद्वितीयाद्वितीयमाह्निकम् ॥

पादेशनादितिवेन्नप्रधानफलसोरर्थापेक्षायांगहिंसाफलसाफल्यादित्यर्थः ६ कर्मफलेब्रह्मणसकाशात्साध्य नेराजादितोधरणाप्यामुष्मिकफलधारणेतौकेदृष्टत्वादित्यर्थः ७ वापूर्वत्वान्नापकेशुक्रमात्रंपानवत्तिआ पिकायामृद्विलासघटादर्शयत्यदर्शनादित्यर्थः ८ इतिद्वितीयाद्वितीयमाह्निकम् उपाधियोगालानात्वनद पगमेवैकत्वंदित्यर्थः १

ननुपरस्परमत्यंतभिन्नाः प्रकाशात्मानएवजीवाः अन्यथाकश्चिन्मुक्तः कश्चिद्बद्धइतिव्यवस्थानस्यादितिचेन्न कथंचिदनीश्वरसांख्यानोनयायिकस्तथासंश्चनवेधिसेश्वरसांख्यानांतदसंभवात् २ एकाद्वैतस्यैकाद्वैतांतराद्वैकात्मा दित्यनीश्वरत्वमसर्वज्ञत्वंचब्रह्मणस्यादित्यर्थः ३ नज्ञानादिविकारवंतआत्मनोनवस्तुमर्हंति सुखोपलंभा दिकरणत्वेनकल्पस्यांतःकरणस्यैवज्ञानादित्वश्रवणादित्यर्थः ४

नदेकनानात्वेकत्वमुपाधियोगहानादादित्यवत्॥३॥ इत्थमितिचेन्नपरेणासंबंधात्प्रकाशनाम्॥२॥ प्रकाशात्मनांपरमेश्वरेणसहदृश्यत्वदृश्यत्वैचलक्षणसंबंधानावात्॥३॥ नविकारिणः स्वकरणविकारात्॥४॥ अनन्यत्वंनक्षीतकुधिलयादत्यंतम्॥५॥

परंनक्षिमात्रेणबुध्येरत्यंतलयेसतिब्रह्मानंदावाप्तिरित्यर्थः ५

आत्मरतोसत्यांतस्मतावद्देवविरंच्यावन्नविमोक्षेथसंपत्स्यइतिश्रुतोआद्यजीवनादृष्टमेवविरंमुक्तौप्रतिबंध कंश्रुत्वेषाधर्माधर्मौणहानिनवतिजीवनादृष्टत्वेसतिब्रुवेरंतलयेभोगस्यदृश्यानावान्निप्रतिबंधकामुक्ति रित्यर्थः ६ एवंजीवानांसंसारईश्वरावन्नक्तिश्चतानाज्ञानकृतः अज्ञानस्यकारणत्वात्सिद्धिरित्यर्थः १ एवं जीवानांत्रीणिनेत्राणीत्रमाणंनिराकृतुमानप्रस्तनेदार्दित्यर्थः

आद्यश्चिरमितरयोत्तहानिरनास्पदत्वात्॥६॥ संसृतिरेवानक्तिःस्यान्नात्मानात्मकारणसिद्धेः॥७॥ चौ णेषानेत्राणिग्राह्यलिंगाद्यनेदाद्यूचत्॥८॥ आविस्तिरोभावविकाराःसुक्तिक्रियाकालसंयोगात्

ग्रहोनक्तिमाधनत्वात्यथमम् ८ सतएवक्रियायोगप्त्वमाविर्भावः नद्योगप्त्वंतिरोभावइत्यर्थः ९ इतिश्रुती याध्यायेद्वितीयमाह्निकम् इतिद्वितीयाध्यायःसमाप्तः इतिशांडिल्यसूत्रव्याख्यासमाप्ता अथमीमांसेतिसंघोक्ता मीमांसामर्वकांडे बादरायणसंघोक्तामीमांसोत्तरकांडेगा १ तथाश्रीनक्तिमीमांसायांद्वितीयमुनिनाथिता नग वन्नक्तिस्तुमितस्फोषप्रतिपादिका २ मीमांसायांकर्मवादःसर्वस्योप्रतिपादितः अहतीयात्मसंवोधउत्तरस्यां निरूपितः ३ उपासनाप्रनेदास्तृतीयायांप्रदर्शिताः अथफरसनाश्रेयोनक्तिस्वरूपविचारयोः ४ [illegible]

[illegible] अध्याय सूत्र

आह्निक

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017